

УДК 332.143

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Прохорова В.М.

Розглянуто сутність державної регіональної економічної політики країн Євросоюзу та інших економічно розвинутих країн світу. Проведено аналіз концепцій регіональної політики та досліджено процеси її еволюційного розвитку в країнах Євросоюзу, США та країнах Південно-Східної Азії. Здійснено аналіз основних факторів економічного розвитку регіонів нових індустріальних країн Південно-Східної Азії. Виявлено ефективні методи реалізації регіональної економічної політики в економічно розвинутих країнах у сучасних умовах. На підставі проведеного дослідження сформульовано рекомендації щодо формування нової регіональної політики України.

Ключові слова: *регіон, регіональна політика, депресивний регіон, старопромисловий регіон, слаборозвинутий регіон.*

ВСТУП

Формування регіональної економічної політики набуває особливого значення для сучасної України. Від ефективності здійснення державного регулювання регіонального розвитку залежить якість та швидкість післякризового відновлення господарського комплексу України в цілому.

Звертаючись до учасників засідання Ради регіонів 24 січня 2011 року, Президент України Віктор Янукович акцентував увагу присутніх на необхідності віднесення реформи моделі управління регіональним розвитком до переліку реформаторських пріоритетів на 2011 рік. Глава держави наголосив, що «сама ефективна регіональна політика стане засобом посилення наших економічних реформ та максимального наближення її результатів до кожної людини» [1]. Результатом засідання Ради регіонів стало прийняття рішення про створення Державного фонду регіонального розвитку, який запроваджено у відповідність створенню Європейським Союзом Європейського фонду регіонального розвитку.

Оскільки пріоритетом для України офіційно визнано курс на євроінтеграцію, при розробленні національної регіональної економічної політики доцільним є врахування досвіду формування регіональної політики, набутого країнами Євросоюзу та іншими економічно розвинутими країнами.

Формування та механізми реалізації державної регіональної політики є предметом досліджень низки вітчизняних і зарубіжних учених. Вітчизняні науковці також наголошують на необхідності відповідності сучасного соціально-економічного розвитку регіонів України світовим пріоритетам. З цього приводу З. Варналій зазначає, що «...доцільним уявляється проведення аналізу та оцінювання політики щодо регіонального розвитку розвинених країн та ЄС, визначення основних засад формування та реалізації регіональної політики...» [2, с.40].

Зарубіжний досвід реструктуризації старопромислових регіонів у ФРН, Великобританії та США досліджував у своїх працях А. Лях. Вчений зазначає, що «інституціональною особливістю реалізації політики структурної перебудови старопромислових регіонів і міст розвинених європейських країн в останній декаді ХХ століття (а в США декілька раніше) став акцент на стратегічне планування як засіб об'єднання зусиль приватного і суспільного секторів в досягненні перспективних

Прохорова Вікторія Миколаївна, асистент кафедри обліку і аудиту Полтавського національного технічного університету ім. Ю.Кондратюка, тел.+38 095 42 12 711, e-mail: pro_viktorija@mail.ru

цілей розвитку територій» [3, с.1663]. Предметом досліджень О. Мрінської стали особливості регіональної політики щодо старопромислових регіонів у Великобританії [4]. В. Мамонова висвітлювала проблемні питання державного регулювання розвитку депресивних територій [5]. Окремі аспекти європейського досвіду вирівнювання територій розглядаються у працях Н. Чурсіної [6]. Розвиток регіональних відносин у Південно-Східній Азії є предметом дослідження М. Комарницького. Дослідник зауважує, що «представники місцевих органів влади та регіональних інституцій, також мають неабиякий вплив на політичні та економічні події в регіоні, тому їх не можна розглядати лише як незначний фактор у збалансуванні регіональних сил» [7, с.203]. Таким чином, питанням вивчення і запровадження світового досвіду в галузі формування регіональної політики постійно приділяється увага дослідників.

Серед проблемних питань, які недостатньо висвітлені у наведених дослідженнях, залишаються ті, що стосуються виявлення ефективних методів і механізмів формування та реалізації регіональної політики Євросоюзу та інших економічно розвинутих країн світу з урахуванням особливостей їх соціально-економічного розвитку та державного устрою.

Метою написання даної статті є висвітлення та аналіз світового досвіду формування регіональної економічної політики країн Євросоюзу, США і групи країн Південно-Східної Азії з урахуванням особливостей їх соціально-економічного розвитку та державного устрою; вироблення на цій основі рекомендацій щодо формування нової регіональної політики України.

Завдання статті – характеристика сутності державної регіональної економічної політики країн Євросоюзу та інших економічно розвинутих країн світу; аналіз наукових праць з формування державної регіональної політики; аналіз концепцій регіональної політики та дослідження процесів її еволюційного розвитку в країнах Євросоюзу, США та країнах Південно-Східної Азії, виявлення ефективних методів, механізмів та інструментарію економічного регулювання в економічно розвинутих країнах у сучасних умовах; визначення сфери застосування позитивного досвіду формування та реалізації регіональної економічної політики цих країн при розробленні нової регіональної політики України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Необхідною умовою забезпечення високих темпів економічного зростання держави є врахування особливостей всіх її територій. З метою згладжування соціально-економічних диспропорцій у розвитку регіонів у контексті загального економічного піднесення країни і підвищення стандартів життя населення, вирішення проблем депресивних регіонів, розробляється державна регіональна політика.

Регіональна політика – складова державної політики, сукупність організаційно-правових та економічних заходів, здійснюваних державою у сфері

регіонального розвитку. Вона, як напрям національної політики держав, виникла у 30-х роках ХХ століття. Саме тоді в країнах Європи і США гостро постало питання диспропорцій у розвитку регіонів, що спричинило соціальні проблеми, посилення напруги у суспільстві.

Регіональна політика має сприяти раціональному використанню природно-ресурсного, людського, виробничого, інвестиційно-інноваційного та інших потенціалів, створювати умови для врахування особливостей кожної території (природно-географічних, історичних, ресурсних, виробничих, соціальних, демографічних та ін.) в контексті загальнодержавних інтересів.

Нині процес регіонального розвитку і формування регіональної політики значною мірою пов'язаний із глобалізацією світового господарства, посиленням впливу транснаціональних корпорацій на розвиток держав і регіонів, інноваційним характером сучасного виробництва. Завдяки збільшенню місцевої і регіональної ініціативи щодо використання власного потенціалу регіони мають можливість досягти найбільш раціональної структури і спеціалізації господарства, знайти свою нішу на світовому ринку. Однією з найважливіших складових регіональної політики держави в цілому є економічна регіональна політика. Тому в контексті формування економічної регіональної політики України є актуальним світовий досвід реалізації регіонального фактору в державній економічній політиці.

1 РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

У кожній країні цілі, завдання та методи реалізації регіональної економічної політики різні, оскільки вона формується державою на основі домінуючої на конкретний період національної соціально-економічної моделі. Зокрема, регіональна політика країн Євросоюзу представлена компліментарною дією наднаціональних, національних та регіональних структур та поєднує фінансові можливості країн-учасниць для реального подолання територіальної асиметрії за допомогою інвестиційних грантів, податкових пільг, пільгових кредитів тощо.

Головні напрямки регіональної політики західноєвропейських держав переважно пов'язані з долею проблемних регіонів: депресивних, старопромислових, слаборозвинених. Регіональна політика в цих країнах зорієнтована на зменшення розриву між соціально-економічними показниками розвитку різних регіонів Спільноти, ліквідацію відставання розвитку «депресивних» європейських територій (як правило, це периферійні зони, віддалені сільські та гірські території). Мета регіональної політики – зменшити наявні регіональні диспропорції та запобігти виникненню регіональних дисбалансів у Євросоюзі. Спільна регіональна політика Євросоюзу є складовою європейської структурної політики та має назву – політика «згуртування».

На першому етапі формування регіональної політики Євросоюзу, фінансова підтримка держав та регіонів полягала у зменшенні внесків до Європейського фонду регіонального розвитку (European Regional Development Fund ERDF) для слабших країн [8]. Але ці заходи не надали можливості концентрувати ресурси саме в депресивних регіонах. У 1986 р. був прийнятий Єдиний європейський акт і в Договорі про ЄС було додано розділ «Економічне і соціальне об'єднання». Відповідні статті (130a-130e) визначили, що Співтовариство намагається усунути «найважливіші регіональні дисбаланси через участь у розвитку та структурному реформуванні регіонів із недостатнім розвитком та в конверсії промислових регіонів, що занепадають» [9]. Надання допомоги таким регіонам передбачалось здійснювати через «структурні фонди» і скеровувалася вона, здебільшого, на забезпечення зайнятості населення, освіти, а також на розвиток аграрних районів.

Європейська регіональна політика не підміняє собою національну регіональну політику країн-членів Євросоюзу. Кожна держава – член Євросоюзу власними силами має розв'язувати проблеми національного регіонального розвитку: сприяти ліквідації соціально-економічних диспропорцій на регіональному рівні; розвивати інфраструктуру та сприяти підтримці інвестицій, спрямованих на створення нових робочих місць (насамперед, на периферійних територіях).

Спільна регіональна політика Євросоюзу координує формування національної політики країн, що входять до її складу, а також впливає на різні політики соціально-економічного спрямування у межах Євросоюзу, надаючи їм «регіонального виміру». Координатором європейської регіональної політики є Комітет регіонів, який складається з представників регіональних та місцевих органів влади. Комітет регіонів відіграє важливу роль у передбаченні тенденцій та розробці стратегії регіонального розвитку; вносить свої пропозиції та корективи у структурну політику Євросоюзу, залучаючи регіональні й місцеві органи влади в процес ухвалення рішень на загальноєвропейському рівні.

На 2007-2013 роки, відповідно до мети «політики згуртування» (тобто вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку та досягнення на цій основі подальшої інтеграції, конвергенції всіх країн Євросоюзу), були сформульовані наступні цілі регіональної політики Євросоюзу:

- конвергенція (долання контрастності розвитку);
- регіональна конкурентоспроможність та зайнятість;
- європейська територіальна кооперація.

На нашу думку, країни Євросоюзу мають одну з найефективніших у світі моделей регіональної політики. Вони активно використовують наукові розробки у практиці регіонального розвитку, мають значний досвід регіональної політики. Протягом останніх 50-ти років в країнах Євросоюзу суттєво вдосконалено важелі щодо підтримки депресивних і

стимулювання високорозвинених регіонів з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Кожна держава Євросоюзу формує власну регіональну політику, виходячи із рівня соціально-економічного розвитку і національних пріоритетів. Використання інструментів регіональної політики залежить від потенціалу регіонів, територіальних відмінностей їх розвитку, особливостей регіональних проблем, ступеня децентралізації державного управління та рівня автономії регіонів. Характерним для регіональної політики Євросоюзу є посилення місцевої ініціативи, надання переваг регіональним інвестиціям перед регіональними стимулами, зосередження уваги на капітальних вкладеннях і зайнятості.

Принципи та форми регіональної економічної політики Євросоюзу неможливо запозичити для їх реалізації в сучасних умовах в Україні. Це пов'язано із великим розривом у рівнях соціально-економічного розвитку країн, їх фінансовими можливостями, традиціями у сфері регіонального розвитку, різними науковими підходами.

Для України важливо використати досвід регіональної політики тих країн, що пройшли перехідний етап в розвитку економіки і на межі XX - XXI століть стали членами Євросоюзу. Такою державою, наприклад, є Польща. Її досвід у сфері регіональної політики свідчить про високу ефективність запровадження європейських моделей. Однак у цій країні спостерігаються суттєві відмінності національної регіональної політики від регіональної політики Євросоюзу. У повному обсязі цією країною було застосовано лише принципи регіональної політики Євросоюзу і окремі стандарти. Всі інші ключові елементи – стратегічне планування, воєводські контракти, агенції регіонального розвитку, програми підтримки депресивних територій були значно модифіковані відповідно до потреб, умов та фінансових можливостей країни.

Досвід країн, які нещодавно стали членами Євросоюзу, у реформуванні регіональної політики, а також наслідки запровадження стандартів Євросоюзу у цій сфері можуть бути використані в Україні. Одним із найбільш ефективних напрямів регіональної політики в Україні, виходячи з досвіду Євросоюзу, є стимулювання внутрішнього розвитку регіонів на основі використання місцевих умов і ресурсів.

2 РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА США

У світі існують держави з різними типами адміністративного устрою та різними моделями бюджетного федералізму. Американська модель федерального устрою будується на відносно великій самостійності окремих штатів. У США існує розгалужена система місцевого самоуправління, що включає 50 штатів та автономних округів, які, у свою чергу, складаються з графств, муніципалітетів міст, борроу, вілліджей, таунів, тауншипів, спеціальних округів, шкільних округів. У всіх регіонах діють різного роду представництва центральної влади, що не підпорядковані регіональним адміністраціям.

Регулювання регіонального розвитку, а отже, й регіональна політика в США суттєво відрізняються від інших країн світу, передусім європейських. Якщо в Європі вже не одну сотню років працюють над проблемою територіальних диспропорцій, то у Сполучених Штатах почали активно займатися внутрішньостатівськими асиметріями лише в 60-70 рр. XX ст. з прийняттям федеральних законів, що мали на меті виконання деяких загальнодержавних програм. Серед них слід зазначити такі закони: «Про суспільні роботи та економічний розвиток» (1965 р.), який визначив механізми та інструменти державної підтримки депресивних регіонів; «Про міжурядове співробітництво» (1968 р.), що закріпив розподіл повноважень між федеральними та місцевими органами влади.

На відміну від багатьох інших країн, регулювання регіонального розвитку в США є децентралізованим. Спеціалізованим федеральним органом умовно можна вважати Адміністрацію економічного розвитку, що входить до складу Міністерства торгівлі. Її діяльність в основному зорієнтована на реалізацію програм розвитку відсталих та депресивних регіонів та створення в них округів економічного розвитку, зон підприємництва тощо. Іншими організаціями, відповідальними за регіональну політику в країні, є Управління з розробки політики й Адміністративно-бюджетне управління при президенті країни, Федеральна консультативна рада з економічного розвитку, Комісія з торгівлі між штатами. В практиці державного регулювання економіки США широко використовується система державних замовлень, наприклад, в атомній, аерокосмічній, електротехнічній галузях. Важливе місце в регулюванні ринку США відводиться фіскальній політиці. Суть її полягає у встановленні державного оподаткування і державних витрат з таким розрахунком, щоб вони допомагали гасити коливання економічного циклу, сприяли високому рівню зайнятості, обмежували інфляцію або пом'якшували дефляцію.

Унітарний устрій України, на відміну від США, передбачає формування та реалізацію регіональної економічної політики наступними державними та недержавними інституціями, які впливають чи потенційно можуть впливати на регіональний розвиток та регіональне управління, а саме:

- місцеві органи державної виконавчої влади;
- територіальні органи центральних органів виконавчої влади;
- органи місцевого самоврядування;
- окремі суб'єкти підприємництва чи їх структурні підрозділи;
- об'єднання громадян та їх структурні підрозділи, які відповідно до своїх статутів займаються проблемами регіонального розвитку (місцеві відділення Асоціації міст, Спілки лідерів місцевих та регіональних влад України та аналогічні об'єднання громадян з місцевим статусом), а також профспілки.

3 РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Економічним центром, який зрівнявся за своєю могутністю із США, є група країн Південно-Східної Азії, до якої входять одинадцять країн Індокитаю та Малайського архіпелагу. Ці країни приділяють значну увагу регіональному економічному співробітництву. У 1967 р. Таїланд, Філіппіни, Сінгапур, Малайзія й Індонезія утворили Асоціацію країн Південно-Східної Азії (далі по тексту – АСЕАН). Члени Асоціації проголосили своєю метою прискорення економічного розвитку, становлення миру та стабільності у Південно-Східній Азії а також взаємне забезпечення товарами, сировиною; будівництво спільних підприємств; безмитну торгівлю у рамках асоціації.

АСЕАН була відкрита для вступу нових членів. Бруней поповнив ряди Асоціації в 1984 р., а прийняття В'єтнаму у 1995 р. стало початком другого етапу розширення АСЕАН, протягом якого до Асоціації увійшли Лаос і М'янма (1997 р.), а після стабілізації внутрішньої політичної ситуації – Камбоджа (1999 р.).

Найбільших успіхів АСЕАН досягла в лібералізації торгівлі. У 1992 р. країни-учасниці підписали Угоду про Зону вільної торгівлі АСЕАН (АФТА), що визначала механізм поступового, протягом 15 років, зниження внутрішніх тарифів до рівня 0–5%. У 1999 р. країни АСЕАН зобов'язалися повністю скасувати тарифи на внутрішньорегіональну торгівлю: для «шістки» АСЕАН – до 2015 р., а для нових членів АСЕАН – до 2018 р. Новими пріоритетами економічного співробітництва з метою підвищення глобальної конкурентоздатності АСЕАН стають такі сфери, як лібералізація торгівлі послугами, розвиток транспортної та інформаційної інфраструктури, митне співробітництво, поліпшення інвестиційного клімату, уніфікація стандартів, розвиток туризму. У даний час особлива увага в АСЕАН приділяється розвитку інформаційної інфраструктури, упровадженню продуктів інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери суспільних та економічних відносин між країнами Асоціації.

Проведене дослідження надає можливість виділити серед основних факторів економічного розвитку регіонів нових індустріальних країн Південно-Східної Азії наступні:

- послідовну внутрішню політику, яка забезпечила політичну і економічну стабільність;
- максимально ефективне використання зовнішніх факторів економічного розвитку (пільгові кредити, участь у міжнародному поділі праці, залучення транснаціональних корпорацій, іноземних технологій);
- успішний перехід від системи державного управління й субсидування підприємств до принципів ринкової економіки, встановлення широких зовнішньоекономічних зв'язків;
- ефективну макроекономічну політику (підтримання стабільних внутрішніх цін і реальних обмінних курсів валют, стимулювання підвищення

попиту і пропозиції в галузі інвестиційних товарів, що сприяло нагромадженню капіталу і виробничому інвестуванню);

- інвестування в людський капітал, сприяння підвищенню продуктивності праці, якості продукції, швидкому зростанню підприємництва;

- соціально-культурні особливості населення (працелюбність, відповідальність, престиж знань і кваліфікації, енергійність, ділова кмітливість).

ВИСНОВКИ

На підставі логічного аналізу формування державної регіональної економічної політики країн Євросоюзу, США та країн Південно-Східної Азії сформульовано наступні висновки:

1. Регіональні диспропорції економічного розвитку притаманні усім країнам, незалежно від

рівня їх економічного розвитку, та відрізняються лише мірою глибини та контрастності регіональної диференціації в економічному розвитку та розміщенні факторів виробництва. Основні моделі розвитку регіонів різних країн світу обумовлені цілим рядом історичних, економічних та інших причин, у тому числі типами їх державного устрою та рівнем соціально-економічного розвитку.

2. Для України доцільно використати досвід реформування регіональної політики країн, що пройшли перехідний етап в розвитку економіки і вступили до Євросоюзу. Основою регіональної політики України за нинішніх економічних обставин і бюджетних обмежень має бути поєднання окремих принципів і стандартів Євросоюзу та інших економічно розвинутих країн із виробленням власних важелів посилення конкурентоспроможності регіонів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виступ Президента України на засіданні Ради регіонів. Прес-служба Президента України Віктора Януковича. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/19183.html>
2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети [Текст]: монографія / за ред. З. С. Варналія. — К.: НІСД, 2007. — 768 с.
3. Лях А.В. Реструктуризация старопромышленных регионов: зарубежный опыт и возможности его применения [Электронный ресурс] / А.В. Лях. - Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2007_4/1661.pdf
4. Мрінська О. Особливості регіональної політики щодо старопромилових регіонів у Великобританії (Мерсісайд) та Україні (Луганська область) [Текст] // Управління сучасним містом. — 2002. — №10–12. — С.40–49.
5. Мамонова В.В. Світовий досвід державного регулювання депресивних територій / В.В. Мамонова // Теорія та практика державного управління [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 1 (20). — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. — С. 245-251.
6. Чурсіна Н.В. Вирівнювання територій: європейський досвід / Н.В. Чурсіна // Теорія та практика державного управління [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 3 (22). — Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. - С. 447-455.
7. Комарницький М. Розвиток регіональних відносин у Південно-Східній Азії у світлі нових теоретичних концепцій [Текст] // Вісник Львівського університету (Серія філософські науки): збірник наукових праць. — 2009. — Випуск 12. — С. 201–209.
8. Структурні фонди та Фонд гуртування [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://europa.dovidka.com.ua/s.html# Structural_Funds_and
9. Єдиний Європейський Акт [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://uaei.org/files/ua/legalacts/Single_european_act_ukr.doc